

XALIQRALIQ TÁJIRIYBELERDE BILIMLENDIRIWDI RAWAJLANDIRIWDIŇ TIYKARǴI BAǴDARLARI HÁM ALDINǴI BILIMLENDIRIW TÁJIRIYBELERI

Matjanov Aman Jarilkapovich

Qaraqalpaq mámleket universitetinde Tariyx pánleri boyınsha PhD, Dotsent.

Baygalieva Sanobar Sabit qızı

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti student.

Jalgasbayev Jetkerbay Osıpbay ulı

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti student.

Jaqsımuratova Aqsúnǵúl Aytbay qızı

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti student.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18011545>

Annotatsiya. Bul izertlewde xalıqaralıq tájiriybelerge tiykarlangan bilimlendiriw baǵdarları tiykarında paydalanılatuǵın pedagogikalıq metodlar haqqında maǵlıwmatlar berilgen.

Bilimlendiriwdiń zamanagóy modelleri tiykarında jańa innovaciyalıq xalıqaralıq tájiriybelerden kelip shıqqan halda bilimlendiriwdiń sapasın arttırıw boyınsha izertlewler nátiyjelerine tiykarlanadı. Bilimlendiriw baǵdarlarınń modellerinde kollaboraciyalıq bilimlendiriwdiń rawajlanıw basqıshları mısıl retinde keltirilgen. Kollaboraciyalıq bilimlendiriw baǵdarında oqıtıw sisteması bul oqıwshılardıń jámaátte islew kónlikpelerin arttırıwǵa járdem beredi. Bul pedagogikalıq izertlewler nátiyjelerinde bilimlendiriwdiń barlıq tarawlarına engizilgen halda analitikalıq nátiyjelerdi kóriwimiz múmkin.

Gilt sózler: Bilimlendiriw sisteması, pedagogikalıq izertlewler, kolloborativ bilimlendiriw, bilimlendiriw baǵdarlamaları, pedagogikalıq sheberlik, oqıtıw metodları.

Kirisiw

Házirgi kúnge kelip dúnya tájiriybesinen erisilgen nátiyjelerge muwapıq bilimlendiriwdi modernizaciyalaw procesinde interaktiv, kollaboraciyalıq hám joybar tiykarındaǵı oqıtıw kózqarasları barǵan sayın keńnen qollanımaqta. Máselen, Finlyandiya, Koreya, Kanada, Singapur hám Yaponiya sıyaqlı mámleketler bilimlendiriw sistemalarında zamanagóy bilimlendiriw baǵdarlamaları tiykarında oqıwshılardıń erkin pikirlewin qollap-quwatlawshı, pedagogikalıq metodlardı sanlı texnologiyalar tiykarında qurılǵan oqıw processlerinen paydalanıw basqıshları engizilgen. Sonıń ushın búgingi kúnde bilimlendiriw tarawındaǵı reformalar jańa oqıtıw modeline ótpekte. Bul izertlewde xalıqaralıq tájiriybeler tiykarında bilimlendiriw rawajlanıwınıń tiykarǵı baǵdarları, tariyxıy basqıshları, zamanagóy pedagogikalıq metodlar, kollaboraciyalıq bilimlendiriw formaları hám oqıtıwshınıń oqıwshılardıń bilimin arttırıwdıǵı wazıypaları ilimiy talqılanadı. Finlyandiya bilimlendiriw sisteması dúnyadaǵı eń nátiyjeli sistemalardan biri bolıp esaplanadı. OECD PISA reytingine bola, bul mámleket oqıwshıları oqıw, matematika hám tábiyǵıy pánlerden eń joqarı nátiyjelerdi kórsetken.

Finlyandiyada oqıw procesi shaxsqa baǵdarlangan, bahalaw sisteması xoshametlewshi, oqıtıwshılar bolsa ilimiy-pedagogikalıq tayarlıǵı sıpatında joqarı qánigeler bolıp tabıladı.

Bilimlendiriwde birge islesiw (kolloborativ bilimlendiriw modeli), talqılaw, dóretiwshilik pikirlewi hám óz betinshe bilim alıw kónlikpelerin qalıplestiriwge ayrıqsha itibar qaratıladı.

Oqıwshı-jaslardıń kolloborativ qalıplesiwin úyreniw ushın olardıń ruwxıy dúnyasın hám pánge bolǵan qızıǵıwshılıǵın arttırıw kerek. Zamanagóy oqıw procesi oqıtıwdıń barlıq shólkemlestiriwshilik formalarınan paydalanǵan halda metodlardan paydalanıw kerek.

Oqıtıwshınıń student penen birgeliktegi jumıs sharayatında ǵana hár bir adam ushın ózine tán jeke mániske ie bolǵan birgeliktegi kolloborativ qalıplesiwdegi qatnasıqları úyreniledi. Olar belgili qatnasıqlarda, sonday-aq, oqıtıwshı hám oqıwshılardıń óz ara tásirinde, sóylew háreketlerin muwapıqlastırıwda kórinedi. Sonı aytıp ótiw kerek, eger oqıtıwshı oqıwshılar menen haqıyqıy birge islesiwdi úgit-násiyatlasa, onda sabaq ushın anıq maqsetti sonday etip qoyadı, ol islep shıǵarılıp atırǵan qarım-qatnastıń haqıyqıy maqsetlerine sáykes keledi. Oqıwshıǵa tek sabaqtıń tiykarǵı maqsetin emes, al oǵan erisiwdiń múmkin bolǵan jolın ámelge asırıw procesinde járdem beredi. Bilimlendiriwdegi tabıs dárejesi tek oqıtıwshı hám oqıwshınıń jumısın birgelikte muwapıqlastırıw menen ǵana emes, al olardıń shaxslarınıń óz-ara tási, sonday-aq, olar arasında qalıplesetuǵın óz-ara túsiniw menen de baylanıslı. Oqıtıwshınıń kásiplik tayarlıǵı maqul bolǵan jaǵdayda, onıń metodikalıq, sonday-aq, óz háreketlerin maqsetke muwapıq rejelestiriw qábileti dárejesinde oqıtıw nátiyjeliligi óz-ara baylanıslı bolmaǵan qatnaslar sebepli kemeyiwı múmkin ekenligin mine usınıń menen túsindiriw múmkin. Kollaboraciyalıq qalıplesiw jaǵdayı tiykarınan belgili bir studentler toparı (komandalıq studentler toparı) arasında rawajlanadı. Eger ulıwma kontekstte tikkeley pedagogikalıq, bilimlendiriw tarawındaǵı birge islesiw haqqında sóz júrgizetuǵın bolsaq, oqıtıwshınıń oqıwshı menen óz-ara qatnası, oqıwshılardıń tek hár biri menen óz-ara qatnası procesinde qalıplesetuǵın úsh tiykarǵı faktor bar ekenligin eske alıw zárúr.

Pedagogikalıq bilimlendiriwdiń zamanagóy modelinde bilimlendiriw texnologiyasınan basqa birgeliktegi iskerlik dawamında, sonday-aq, oqıtıwshılardıń pánler aralıq baylanıslar sistemasındaǵı óz ara tásirinde kóriniwı haqqında maǵlıwmatlar keltirilgen. Bul texnologiyanıń tiykarǵı ideyası hár qıylı bilimlendiriw sharayatlarında oqıwshılardıń jedel birgeliktegi bilim alıw jumısı ushın sharayat jaratıw bolıp tabıladı. Birgelikte oqıtıw usılınan paydalanǵan halda sabaqlardı ótkeriwdiń bir neshe eń nátiyjeli variantları bar. Sonıń menen birge, ulıwma jumıs ushın individual juwapkershilik te, pútkil jámaáttıń juwapkershiligi de bar.

Topardıń barlıq aǵzaları tıǵız hám turaqlı baylanısta boladı, hár biri toparǵa óziniń kollaboraciyalıq háreketlerin alıp keledi, hár biri ónimdarlıqtı arttırıw ushın topardıń basqa aǵzalarınń jumısına úles qosıwı hám sol arqalı hár biriniń jumıs iskerligin turaqlı túrde jetilistiriw principine qosılıwı múmkin. Kolloborativ rawajlanıw wazıypa hám ulıwma joybar ishinde ámelge asırıladı. Topar aǵzalarınń óz ara tási uzaq múddetli bolıp, juwmaqlawshı maqsetke erisiwde jámaátti muwapıqlastırıw járdem beredi. Topar aǵzaları arasında kóbirek muwapıqlastırıw ushın onıń qatnasıwshılarınıń sanı bes adamnan aspawı kerek. Kóbinese, úlken jastaǵı oqıwshılar, geyde oqıtıwshılar birgelikte oqıw atamasın esitkende, bul avtomatikalıq túrde toparda islewdiń unamsız konteksti menen baylanıslı bolıp, olar mektep ortalıǵında mashqalalarǵa dus keliw itimalı bar.

Kollaboraciyalıq bilim beriwge tiykarlanǵan metodlar hám mexanizmler bul bolsa olardı birge islesiw túsiniǵinen eski bilimlendiriw baǵdarındaǵı metodlardan waz keshiwdi qáleydi, olar bunı haqıyqıy emes yamasa úyreniw júǵın oqıtıwshıdan studentlerge ótkeriwge urnıw dep biledi.

Ashıq aralıqtan oqıtıwda biz birgeliktegi jumıstıń abzallıqların hám onıń hár bir qatnasıwshısın qollap-quwatlaw zárúrligin tákirarlap ótiwimiz, ásirese, tabısqa erisiwde sırtqı tárep zárúr bolǵan motivaciyalıq dinamika kózqarasınan jaqsı túsindiriwimiz kerek.

Xalıqaralıq bilimlendiriw standartlarında bilimlendiriwdiń tiykarǵı baǵdarların basqıshpa-basqısh ámelde qollanıw "topar maqsetleri" dep atalıwshı kolloborativ jaǵdayǵa tiykarlanadı, basqasha aytqanda, tiykarǵı ústinlik pútkil topardıń tabısına beriledi.

Tabısqa usı topardıń basqa aǵzaları menen turaqlı baylanısta bolǵan hár bir ayrıqsha oqıwshı tárepinen hár qıylı óz betinshe jumıslardı islep shıǵıw arqalı erisiledi. Koreya Respublikası bilimlendiriwdi milliy ekonomikanıń strategiyalıq sektori sıpatında rawajlandırǵan.

Bul mámlekette oqıwshılarda sanlı kompetenciya, STEM education (Science, Technology, Engineering, Mathematics) baǵdarlarına qızıǵıwshılıq kúshli. Oqıtıwshılar innovaciyaq texnologiyalardı sabaq procesine pedagogikaq sheberlik tiykarında jedel engizedi.

Bul bilimlendiriw sistemasında tiykarǵı maqset hám wazıypası oqıwshılardıń óz-ara básiwlesiwi menen bir qatarda, kollaraciyaq kónlikpelerin arttırıw arqalı oqıw ortalıǵına da úlken itibar beriledi. Kanadada bilimlendiriw federal struktura tiykarında ámelge asırıladı. Hár bir wálayat óziniń oqıw baǵdarlamasın islep shıǵadı, biraq ulıwmalıq principler birden-bir.

Kanada bilimlendiriwi inklyuzivlik, ádillik hám dóretiwshilik qatnas principlerine tiykarlanadı. Muǵallimler oqıwshılar menen teń huqıqlı sherik sıpatında jumıs alıp baradı. "Problem-Based Learning" (másele tiykarında oqıtıw) metodi keń qollanıladı. Zamanagóy bilim beriwde baǵdarlamasında pedagogikaq izertlewlerge tiykarlangan halda bilim beriwdiń pedagogikaq mexanizmderin islep shıǵıwda kóp vektorlı jantasıwlar tiykarında oqıwshılardıń kollaraciyaq kónlikpelerin rawajlandırıwdıń tiykarǵı parametrleri sıpatında bilim beriwdiń pedagogikaq mexanizmderi birgeliktegi bilim beriw texnologiyasınan paydalanıw múmkin boladı. Xalıqaralıq kólemdegi mámleketlerdiń bilimlendiriw metodlarına názer taslar ekenbiz, oqıwshı-jaslarardıń kolloborativ qalıplesiw metodi sıpatında ótken ásirdiń 60-70-jıllarında AQSHta bir topar izertlewshiler tárepinen oqıwshılarda birgeliktegi kolloborativ bilim beriw iskerliginiń bir túri sıpatında payda bolǵan. Joqarı tájiriybege iye alımlar R. Jonson hám D. Jonson, E. Aaronson, S. Kagan, R. Slavin, kolloborativ bilim beriwde pedagogikaq birgelikte úyreniw teoriyasın islep shıqtı hám izertledi. Oqıwshı-jaslarardıń zamanagóy bilimlendiriw baǵdarlamaları járdeminde kolloborativ bilim beriw texnologiyasınıń metodikaq texnologiyalarınan paydalanıw arqalı oqıtıwshılar menen birgelikte úyreniwdiń individual quralların ámelde qollandı. Jigirmalanshı ásirdiń 70-80-jıllarında sovet ilimpazları da toparlarda birgeliktegi bilimlendiriw iskerligi boyınsha izertlewlerge qızıǵıwshılıq bildirdi. Atap aytqanda, G. Kitaygorodskaya "diadalar" hám "triadalar"daǵı jumıslardı úyrenge; L. Derevskaya - jámáátlik bilimlendiriw iskerligi; Granitskaya - beyimlesiwshen bilimlendiriw sisteması; Zimnyaya - bilimlendiriw tarawındaǵı birge islesiw; Juplıqta islew texnologiyaları E.Polat, A.Granitskaya, N.Gorunovalar tárepinen úyrenilgen. XX ásir aqırı - XXI ásir baslarında rus ilimpazları N.Moiseeva, A.Ivanova, L.Palaeva úyreniwdi jedel individuallastırıw ushın sharayat jaratıwǵa, ózlestiriwdi jedellestiriwge uqıplı bolǵan usıl sıpatında juplıq penen islesiw texnologiyalarına múrajat etti. Kollaraciyaq qalıplesiw studentlerdiń biliw belsendiligin (oylaw hám sóylesiw qábiletlerin rawajlandırıw hám basqalar) jáne de bekkemleydi degen pikirlerdi alǵa qoyǵan. Kórinip turǵanıday, birgelikte úyreniw rejimi mápdar táreplerdiń keńirek qatnasıwın talap etedi. Topar ushın bul insan kapitalın rawajlandırıw qábileti ayırımlar tárepinen kollektiv aqıldıń belgisi sıpatında qabıl etiledi. Per Levi boyınsha, kollektiv razvedka pútkil dúnya boylap tarqalǵan intellekt esaplanadı, sebebi hesh kim hámmezin bilmeydi, al hámme bir nárseni bilei.

Bilim insanda bar bolıp, onıń jámiyette jáne de keńirek tarqalıwın shólkemlestiriwshi qanday da bir transsendent maqluqatta emes; sonıń ushın jaqsı shólkemlestirilgen jámaát - bul real waqıtta jeke tártipke salınǵan tiykarǵı insan baylıǵı sıpatında tán alınadı. Bul jerde biz kónlikpelerdi nátiyjeli mobilizaciyalawǵa alıp keletuǵın keń kólemli baylanıslardı ámelge asırıwǵa imkaniyat beretuǵın kollektiv razvedkaǵa járdem hám qollap-quwatlaw quralı sıpatında kibermákanǵa múrátat etiwimiz kerek. Jámaátlik intellekt teoriyalıq yamasa filosofiyalıq túsiniikten basqa nárese emes; ol kónlikpe, bilim hám tájiriybege tiykarlangan jańa nátiyjeli bilimlendiriw baǵdarlaması hám nátiyjeli sociallıq shólkemniń tiykarın qurawı múmkin. Kollektiv razvedka hár birimizde bar bolǵan dóretiwshilik potencialdın kúshin úgit-násiyatlaydı, jekkelengen, bólingen hám hálsiregen kúshen parıqlı túrde bul sistema zamanagóy programmalıq támiynatqa tiykarlangan kollaborativ rawajlanıwǵa járdem beredi.

Juwmaq

Juwmaqlap aytqanda, zamanagóy bilimlendiriwde xalıqaralıq tájiriybelerden erisilgen izertlew nátiyjelerine tiykarlangan bilimlendiriw rawajlanıwınıń tiykarǵı baǵdarlarınan paydalanıw hám aldınǵı bilimlendiriw tájiriybelerindegi kemshiliklerdi úyreniw boyınsha tallawlar keltirip ótildi. Bul talqılaw nátiyjeleri bilimlendiriw sistemasında kolloborativ bilim beriw oqıwshılardıń kónlikpelerin arttırwda eń qolaylı pedagogikalıq metod ekenligi tastıyıqlandı.

Bul basqıshqa oqıwshılar jámaátlik bilimlerde ózlestiredi hám jańa bilimlerde iye boladı.

Oqıtıwshı sabaqta sheber bolsa, sabaqtıń nátiyjeliligi de sonsha joqarı boladı. Bul bolsa bilimlendiriwde zamanagóy jańa innovaciyalıq ideyalardıń rawajlanıwın támiyinleydi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Jarilkapovich, Matjanov Aman. "Program Technology for Choosing an Effective Educational Methodology Based on Modern Pedagogical Research in The Educational System." CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS 6.02 (2025): 30-33.
2. Jarilkapovich, Matjanov Aman. "USE OF PEDAGOGICAL METHODS BASED ON THE MODERN EDUCATIONAL PROGRAM TO INCREASE THE EFFECTIVENESS OF EDUCATION." European International Journal of Pedagogics 4.06 (2024): 26-33.
3. Jarilkapovich, Matjanov Aman. "The Role of Modern Education and The Teacher's Pedagogical Skills in The Application of Pedagogical Teaching Methods." International Journal of Pedagogics 5.04 (2025): 266-268.
4. Turemuratova, Aziza, Rita Kurbanova, and Barno Saidboyeva. "EDUCATIONAL TRADITIONS IN SHAPING THE WORLDVIEW OF YOUNG PEOPLE IN FOLK PEDAGOGY." Modern Science and Research 2.10 (2023): 318-322.
5. Begibaevna, Turemuratova Aziza, and Asamatdinova Bazargul Bakhadirovna. "PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING STUDENTS'COLLABORATIVE SKILLS BASED ON A MULTI-VECTOR APPROACH." European International Journal of Pedagogics 4.11 (2024): 183-187.
6. Turemuratova, A. B. "TA'LIMDA PEDAGOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA O'QUVCHİYOSHLARNING KOLLOBORATIV KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI." Inter education & global study 3.4 (2025): 242-250.

7. Turemuratova, Aziza, and Bauirjan Otebekov. "PEDAGOGIKALIQ METODLAR ARQALI OQIWSHILARDIŇ KOLLOBORATIV KÓNLIKPELERIN ASIRIW." *Modern Science and Research* 4.4 (2025): 239-244.
8. Kurbanova, R. J., and B. E. Saidboeva. "MAKTAB VA OILADA ESTETIK TARBIYANI SHAKLLANTIRISH JARAYONIDA O'QUVCHILARNING AKSIOLOGIK DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISH." *Inter education & global study* 9 (2024): 114-121.
9. Jarasovna, Kurbanova Rita. "The Role of National Values in Shaping the Aesthetic Worldview of Schoolchildren." *International Journal of Pedagogics* 5.03 (2025): 55-58.
10. Aziza, Turemuratova. "KONFLIKT VA UNING KELIB CHIQISH SABABLARI." *Новости образования: исследование в XXI веке* 3.32 (2025): 465-467.
11. Begibaevna, Turemuratova Aziza. "EFFECTIVE EDUCATIONAL INDICATORS OF MULTI-VECTOR APPROACHES IN FORMING COLLABORATIVE SKILLS OF STUDENTS BASED ON PEDAGOGICAL METHODS OF INNOVATIVE EDUCATION." *International Journal of Pedagogics* 4.11 (2024): 153-157.